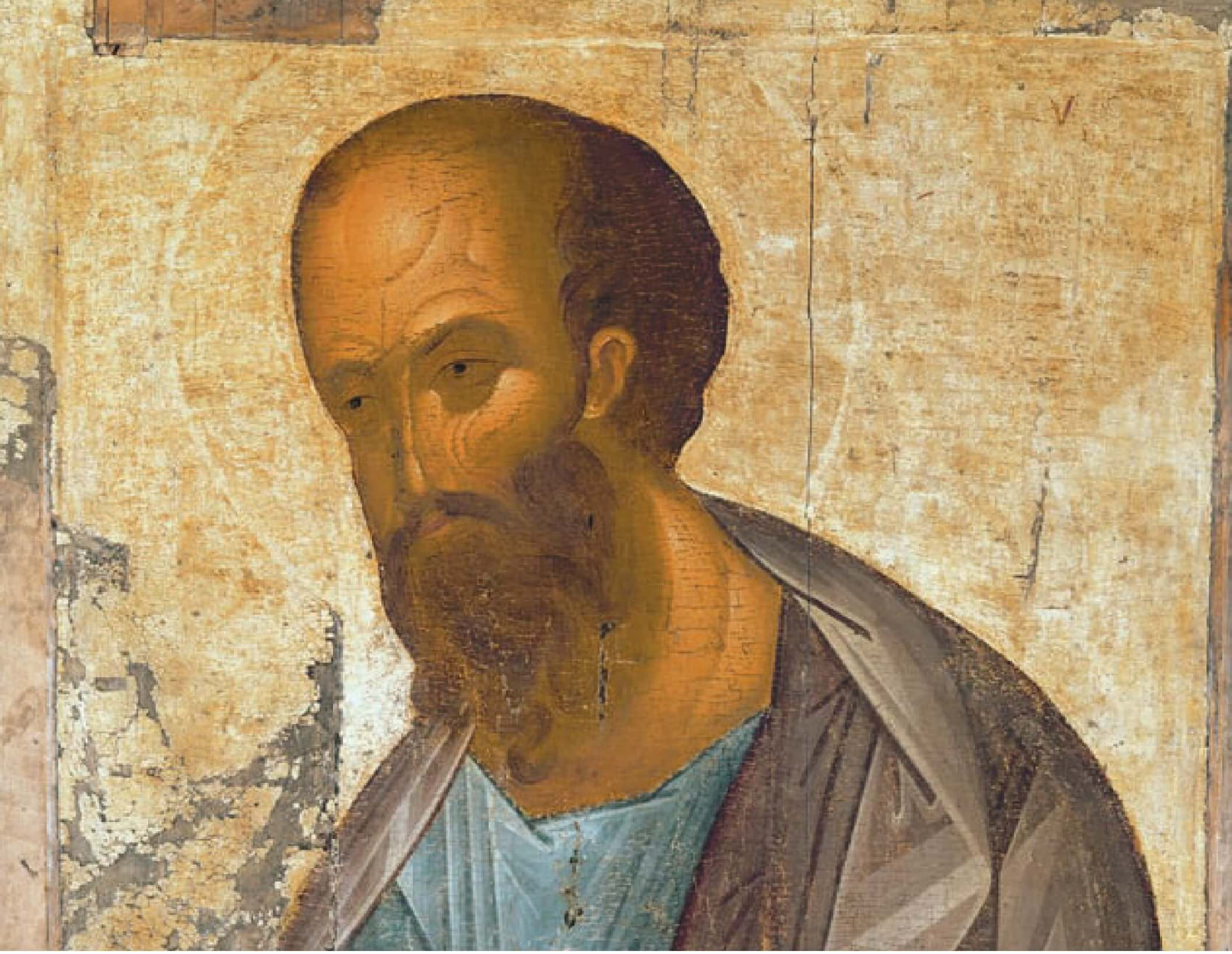

Dominik Tomczyk

Apostoł a charyzmat w Corpus Paulinum

Charyzmatyczny czy instytucjonalny obraz pierwotnego Kościoła w Nowym Testamencie?

ChAT
Wydawnictwo
Naukowe

Apostoł a charyzmat w Corpus Paulinum

ChAT
Wydawnictwo
Naukowe

SKLAD WLASCIWY.indd 1 18.12.2024 20:07:52

SKLAD WLASCIWY.indd 2 18.12.2024 20:07:52

Dominik Tomczyk

Apostoł a charyzmat w Corpus Paulinum

Charyzmatyczny czy instytucjonalny obraz pierwotnego Kościoła w Nowym Testamencie?

Wydawnictwo Naukowe ChAT
Warszawa 2025

SKLAD WLASCIWY.indd 3 18.12.2024 20:07:52

SKLAD WLASCIWY.indd 4 18.12.2024 20:07:52

Mojej Mamie (1933–2024)
za życie, serce i uśmiech

SKLAD WLASCIWY.indd 5 18.12.2024 20:07:52

SKLAD WLASCIWY.indd 6 18.12.2024 20:07:52

Spis treści

Wykaz skrótów 11
Spis schematów 23
Spis tabel. 24
Bibliografia 27
Źródła tekstu Pisma Świętego 27
Konsultowane tłumaczenia tekstu Pisma Świętego 27
Gramatyki, konkordancje, leksykony, słowniki, synopsy 28
Introdukcje, opracowania ogólne 33
Komentarze do Starego Testamentu 45
Komentarze do Ewangelii, Dziejów Apostolskich i innych Ksiąg Nowego Testamentu 45
Komentarze do Corpus Paulinum 48
Paweł – życie i działalność 53
Literatura przedmiotu 56

Wstęp 95

1. Termin „apostoł" w pozapawłowych pismach Nowego Testamentu . 105
1.1 Rozwój terminu „apostoł" w starożytności 107
1.2. Hebrajski a grecki „wysłannik" 114
1.3. Apostoł i jego posłannictwo 129
1.4. Ewangelie i Dzieje Apostolskie 130
1.5. Termin „apostoł" w Listach powszechnych i Apokalipsie . . . 182
1.6. Nowotestamentowy apostolat 192
1.7. Podsumowanie 205

2. Paweł jako apostoł w Dziejach Apostolskich i w Drugim Liście Piotra . . . 209
2.1. Paweł i jego powołanie wg Dz 9,1-19; 22,3-21; 26,9-18. 211
2.1.1. Powołanie Szawła (Dz 9,1-19) 230

SKLAD WLASCIWY.indd 7 18.12.2024 20:07:52

2.1.2. Relacje Pawła (Dz 22,3-21; 26,9-18) 243
2.2. Barnaba i Paweł jako apostołowie wg Dz 14,4.14 260
2.3. Paweł jako apostoł w relacji do Dwunastu 267
2.3.1. Relacja Piotra z Pawłem (2 P 3,15). 268
2.3.2. Relacje Łukasza (Dz 9,26-30; 11,30; 12,25; 15,2-12. 22-26; 21,17-26) . 278
2.4. Podsumowanie 285

3. Termin „apostoł" w Corpus Paulinum 287
3.1. Paweł jako „apostoł Chrystusa Jezusa" w świetle preskryptów . 289
3.1.1. List w starożytności 290
3.1.2. Analiza terminu „apostoł" w 1–2 Tes 295
3.1.3. Analiza terminu „apostoł" w Ga, 1-2 Kor, Rz 307
3.1.4. Analiza terminu „apostoł" w Flp, Flm, Kol, Ef. 343
3.1.5. Analiza terminu „apostoł" w Tt, 1-2 Tm 351
3.2. Inne relacje Pawła (Ga 1,17-19; 2,1-10. 11-14; 1 Kor 15,1-5) . . 366
3.2.1. Paweł a Dwunastu w świetle Listu do Galatów 366
3.2.2. Paweł a Dwunastu w świetle Pierwszego i Drugiego Listu do Koryntian 386
3.2.3. Pozostałe teksty (2 Kor 8,23; 11,5.13; 12,11.12; Rz 11,13; 16,7). . . . 437
3.3. Podsumowanie 457

4. Termin „charyzmat" w pozapawłowych pismach Nowego Testamentu . . .461
4.1. Rozwój terminu „charyzmat" w starożytności 463
4.2. Analiza terminu „charyzmat" w 1 P 4,10 478
4.3. Podsumowanie 493

5. Termin „charyzmat" w Corpus Paulinum. 495
5.1. Termin „charyzmat" w listach Pawła 497
5.1.1. Pole semantyczne terminu „charyzmat" 497
5.1.1.1. Analiza terminu „charyzmat" w Rz 1,11 506
5.1.1.2. Analiza terminu „charyzmat" w Rz 5,15. 16; 6,23 513
5.1.1.3. Analiza terminu „charyzmat" w Rz 11,29 521
5.1.1.4. Analiza terminu „charyzmat" w Rz 12,6 525

SKLAD WLASCIWY.indd 8 18.12.2024 20:07:52

5.1.1.5. Analiza terminu „charyzmat” w 1 Kor 1,7 533
5.1.1.6. Analiza terminu „charyzmat” w 1 Kor 7,7 538
5.1.1.7. Analiza terminu „charyzmat” w 1 Kor 12,4.9 542
5.1.1.8. Analiza terminu „charyzmat” w 1 Kor 12,28.30.31 559
5.1.1.9. Analiza terminu „charyzmat” w 2 Kor 1,11 567
5.1.1.10. Analiza terminu „charyzmat” w 1 Tm 4,14; 2 Tm 1,6 . . 570
5.2. Łaska – charyzmat – Duch 590
5.3. Definicje terminu „charyzmat”. 596
5.4. Termin „charyzmat” jako „terminus technicus”? 615
5.5. Typologia charyzmatów. 619
5.6. Podsumowanie 634

6. Charyzmatyczny charakter apostolatu w ujęciu Pawła? 639
6.1. Służby 641
6.1.1. Określenie urzędu 641
6.1.2. Apostolat charyzmatyczny czy instytucjonalny? 651
6.1.3. Termin „apostoł” a „charyzmat” 662
6.2. Podsumowanie 676

Zakończenie 679
Ekskurs. Oś czasu życia apostoła Pawła i Corpus Paulinum 685
Indeks osób 693

SKLAD WLASCIWY.indd 9 18.12.2024 20:07:52

Autor dzieła: dr Dominik Tomczyk, ORCID: 0000-0003-0023-9153

Tytuł dzieła: *Apostoł a charyzmat w Corpus Paulinum. Charyzmatyczny czy instytucjonalny obraz pierwotnego Kościoła w Nowym Testamencie?*

Recenzenci:
ks. prof. dr hab. Artur Malina, Uniwersytet Śląski w Katowicach
ks. dr. hab. Bartosz Adamczewski, prof. ucz., Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Opracowanie redakcyjne, projekt okładki i skład:
The Science Design Ideas

© Copyright by Dominik Tomczyk, Warszawa 2025
Wydanie pierwsze, Warszawa 2025

ISBN 978-83-60273-83-8

Wydawnictwo Naukowe Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie
Ul. Władysława Broniewskiego 48
01–771 Warszawa
e-mail: wydawnictwo@chat.edu.pl

Nakład: 200 egz.

Druk i oprawa:
PARTNER POLIGRAFIA Andrzej Kardasz
Ul. Szosa Baranowicka 77
15–523 Białystok

SKLAD WLASCIWY.indd 728 18.12.2024 20:08:58

Wstęp

SKLAD WLASCIWY.indd 96 23.01.2025 09:15:27

Pismo Święte jest żywą księgą nie tylko dla chrześcijan, ale jest dziedzictwem wszystkich ludzi dobrej woli. Jest to księga o miłości, wierności i łasce Boga. Jest to księga o Starym i Nowym Przymierzu, jakie Bóg zawarł z człowiekiem. Jest to księga żywych obietnic Boga, które urzeczywistniły się w życiu, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa. Jest to księga pełna manifestacji i mocy Ducha Świętego. Jest to księga o Kościele jako społeczności wyznawców i naśladowców Chrystusa.

Mówiąc o Biblii jako o księdze Boga, nie możemy zapominać, że jest to także księga o człowieku. O jednym z nich w sposób szczególny traktuje ta monografia. Jest nim Szaweł z Tarsu – Paweł, Apostoł Narodów.

Mam nadzieję, że uważny czytelnik Pisma Świętego znajduje w nim wiele intrygujących tematów, które spędzają mu sen z powiek. Cóż może być jednak intrygującego w temacie, który kryje się pod słowem *apostoł*? Termin ten jest dla wszystkich ludzi bez wyjątku dość jasny i łatwy do zdefiniowania. Apostoł to „jeden z 12 uczniów wybranych przez Chrystusa do głoszenia ewangelii”[1]. Ale czy ta odpowiedź jest jedyną, jaką możemy znaleźć na kartach Nowego Testamentu?

Termin *apostoł* (ὁ ἀπόστολος *ho apostolos*) w NT bez wątpienia określa osobę, która została posłana do głoszenia Dobrej Nowiny – Ewangelii o Bożym królestwie, w mocy i w autorytecie tego, który go posłał. Rodzą się jednak pytania: czy termin ten został zarezerwowany tylko dla Dwunastu? Czy Paweł byłby wówczas apostołem? Czy każdy posłany był apostołem? Czy używanie terminu *apostoł* w stosunku do innych osób niż Dwunastu i Paweł, których niektórzy nazywają „wielkimi apostołami”, wskazuje na apostołów tzw. „drugiej kategorii”?[2] Co oznacza termin *apostoł* w sensie ścisłym? Czym powinien charakteryzować się apostoł, by mógł być określony tym terminem? Jaka jest relacja Dwunastu w stosunku do (innych) apostołów? Jaka jest relacja pomiędzy terminami: *uczniowie*, *Dwunastu* i *apostołowie*?

Skoro sam Paweł określa siebie wielokrotnie mianem „apostoł Jezusa Chrystusa” (zob. Rz 1,1; 1 Kor 1,1; 9,1-2; 2 Kor 1,1; 12,12; Ga 1,1; Ef 1,1; Kol 1,1; 1 Tm 1,1; 2 Tm 1,1; Tt 1,1) to zasadne wydaje się pytanie: czy termin *apostoł* zarezerwowany jest tylko i wyłącznie dla grona Dwunastu (apostołów)? Wydaje się, że Dwunastu nie może być uznawanych za jedynych apostołów. W tekstach NT znajdujemy wiele miejsc, w których ten rzeczownik występuje w różnych innych kontekstach.

W Dziejach Apostolskich czytamy o Barnabie i Pawle, którzy w Ikonium zostali nazwali apostołami (zob. Dz 14,4.14). W Liście do Rzymian Paweł pozdrawia Andronika i Junię, wydając o nich niesłychane wręcz świadectwo, że cieszą się oni wielkim

[1] *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996, s. 21. Apostoł to: „apostoł każdy z 12 uczniów Jezusa; propagator, krzewiciel chrześcijaństwa” (W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa 2007, s. 40); „Dwunastu apostołów” (S. Skorupka, *Słownik frazeologiczny języka polskie*, t. 1, Warszawa 1968, s. 88).

[2] Podział terminu *apostołowie* na „wielkich apostołów” (*les grands apôtres*) oraz na apostołów tzw. „drugiej kategorii” (*les apôtres de seconde catégorie*) zaproponował L. Cerfaux, *Pour l’histoire du titre apostolos dans le Nouveau Testament*, RSR 48 (1960) 1, s. 81-82.

SKLAD WLASCIWY.indd 97 23.01.2025 09:15:27

poważaniem pośród apostołów (por. Rz 16,7)[3]. Czy to oznacza, że i oni byli apostołami? Wówczas Junia, najprawdopodobniej żona Andronika, byłaby pierwszą kobietą apostołką a Andronik i Junia byliby pierwszym apostolskim małżeństwem w pierwotnym Kościele!

W innych miejscach Apostoł Narodów mówi o „wielkich apostołach" (2 Kor 11,5), o „fałszywych apostołach" (2 Kor 11,13), o „pozostałych apostołach" (1 Kor 9,5), o „wysłannikach (apostołach) Kościołów" (2 Kor 8,23). Jak należy zatem rozumieć wszystkie te wypowiedzi w kontekście powszechnie przyjętego założenia, że apostołowie to Dwunastu uczniów Jezusa? Czy było więcej apostołów niż Dwunastu?

Z pewnością nowotestamentowy termin *apostoł* ma zdecydowanie szerszy zakres i nie dotyczy tylko pierwszych uczniów Pana, którzy towarzyszyli Mu w Jego ziemskim życiu. Spośród nich Jezus wybrał „tych, których sam chciał" (Mk 3,13) i „których nazwał apostołami" (Łk 6,13; zob. Mk 3,13-19).

W stosunku do drugiego interesującego nas rzeczownika *charyzmat* ponownie możemy postawić wiele pytań. Rzeczownik ten w znaczeniu niereligijnym wskazuje na szereg ludzkich zachowań. W wymiarze społecznym – dzięki zdefiniowaniu tego terminu przez Maxa Webera na początku XX wieku[4] – *charyzmat* zadomowił się na dobre we współczesnej kulturze zachodniej. Powszechnie mówimy o liderach, przywódcach, którzy odznaczają się charyzmatem, charyzmą. Mówimy o nich, że są charyzmatyczni, że posiadają charyzmę. Ów charyzmat postrzegany jest nie jako jedyna ich cecha charakteru, ale jako pewien zespół cech i umiejętności, dzięki którym wyróżniają się na tle swojego środowiska. Współczesny świat postrzega charyzmę jako siłę, która porusza i przyciąga do siebie innych ludzi. Termin ten spotykamy w różnych dyscyplinach akademickich XX i XXI wieku, zarówno w naukach społecznych, socjologii, psychologii, jak i teorii zarządzania, medioznawstwie czy kulturoznawstwie[5]. Ale czy współczesne rozumienie tego terminu jest tym samym, które spotykamy na kartach NT, szczególnie u Pawła Apostoła? Tym bardziej jest to intrygujące, jeżeli weźmiemy pod uwagę, że greckie χάρισμα *charisma*, jako termin rzadko występuje w literaturze starożytnej przed Pawłem, a on sam miał do dyspozycji wiele innych greckich słów zbliżonych do znaczenia tego rzeczownika[6].

Od początku XX wieku miliony chrześcijan różnych denominacji na całym świecie doświadczają darów Ducha Świętego. Nazywamy to ruchem pentekostalnym, ruchem przebudzeniowym, ruchem charyzmatycznym, ruchem odnowy charyzmatycznej czy

---

[3] Polskie tłumaczenia oddają grecką frazę ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις *episēmoi en tois apostolois* następująco: BE: „którzy cieszą się wielkim poważaniem u apostołów"; BT: „którzy się wyróżniają między apostołami"; BW: „którzy są zaszczytnie znani między apostołami"; EIB: „którzy są sławni wśród apostołów". Zob. szczegółową analizę 3.2.3.

[4] Definicje Maxa Webera i innych badaczy przedstawiam szczegółowo w 5.3.

[5] Wystarczy dla przykładu wymienić kilka tytułów choćby w jęz. polskim: I. Borowik, *Charyzma a codzienność. Studium wpływu religii na życie codzienne*, Kraków 1990; D.A. Benton, *Menadżer z charyzmą*, przekł. E. Jusewicz-Kalter, Gdańsk 2004; *Charyzma: jej funkcja w życiu religijnym, politycznym i społecznym*, red. J. Sieradzan, Białystok 2008.

[6] Rozwój terminu *charyzmat* w starożytności omawiam w 4.1.

SKLAD WLASCIWY.indd 98 23.01.2025 09:15:27

też ruchem odnowy w Duchu Świętym[7]. Chrześcijanie doświadczają w nowy sposób obecności działania Boga w swoim życiu. Doświadczają także Jego charyzmatów, o których pisał Paweł Apostoł w swoich listach. Podobnie jak w pierwotnym Kościele, tak i dziś Duch Święty dany ludziom w dniu Pięćdziesiątnicy jest wciąż obecny i żywy w Kościele Jezusa, udzielając swoich charyzmatów każdemu, tak jak chce (por. 1 Kor 12,7). Czy to oznacza, że charyzmaty, o których pisał Paweł w swoich listach, nie występowały tylko w dwóch pierwszych wiekach chrześcijaństwa, ale zostały dane Kościołowi na stałe aż do powtórnego przyjścia Jezusa Chrystusa?

Te (i inne) pytania stały się podstawą do rozpoczęcia badań nad zagadnieniem apostolatu w NT, a ściślej rzecz ujmując – w tekstach należących do *Corpus Paulinum*[8]. Dochodzimy w tym miejscu do przedmiotu niniejszej monografii: *Apostoł a charyzmat w Corpus Paulinum. Charyzmatyczny czy instytucjonalny obraz pierwotnego Kościoła w Nowym Testamencie?* Świadomie w jej tytule postawiono spójnik *a* pomiędzy terminem *apostoł* i *charyzmat*. Dzięki temu relacje pomiędzy tymi dwoma rzeczownikami pozostają otwarte i nie posiadają odgórnie przyjętej tezy o ich ścisłej łączności lub rozłączności. Gdyby temat badań brzmiał: *Apostoł jako charyzmat*, wówczas sam tytuł byłby tezą, którą należałoby tylko udowodnić. Spójnik *a* decyduje zatem o otwartym kierunku badań. To same teksty biblijne NT, szczególnie znajdujące się w *Corpus Paulinum*, pokażą nam wzajemne relacje oraz uwarunkowania obydwu terminów, odpowiadając tym samym na rozliczne pytania, jakie autor stawiał samemu sobie w trakcie prowadzonych badań. Te dwa greckie rzeczowniki: ἀπόστολος *apostolos* i χάρισμα *charisma*, tłumaczone w jęz. polskim jako *apostoł* i *charyzmat* (*dary łaski*), stały się główną problematyką badawczą niniejszego studium ze względu na wciąż otwartą przestrzeń do ich interpretacji.

---

[7] Na temat historii przebudzenia charyzmatycznego na świecie w XX w. zob. *Historia ruchu zielonoświątkowego i odnowy charyzmatycznej. Stulecie Ducha Świętego 1901−2001*, BPen 1, red. V. Synan, przekł. M. Wilkosz, Kraków – Szczecin 2006.

[8] *Corpus Paulinum* (dosł. „zbiór Pawłowy") to zbiór listów nowotestamentowych, które przypisywane są osobie Pawła Apostoła. W jego skład wchodzi 13 listów, które dzielone są na tzw. listy protokanoniczne, co do których od samego początku nie było wątpliwości, że zostały napisane bezpośrednio przez niego (Rz, 1–2 Kor, Ga, 1 Tes, Flp oraz Flm) oraz tzw. listy deuterokanoniczne, co do których w pierwszych wiekach chrześcijaństwa narastały duże wątpliwości czy są Pawłowego autorstwa oraz czy zostały natchnione przez Boga (2 Tes, Ef, Kol, 1-2 Tm, Tt). Zob. *Das Neue Testament als Kanon. Dokumentation und kritische Analyse zur gegenwärtigen Diskussion*, red. E. Käsemann, Göttingen 1970; J. Frankowski, *Problem powstania i przyjęcia przez kościół „Corpus Paulinum": kilka uwag w związku z hipotezą H.M. Schenkego*, STV 26 (1988) 1, s. 180-204; Tenże, *Proces powstawania Corpus Paulinum według H. M. Schenkego*, STV 26 (1988) 1, s. 235-244; H. Conzelmann, A. Lindemann, *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, UTB 52, wyd. 6, Tübingen 2000, s. 186-249. 307-312; A.J. Dewey, R.W. Hoover, L.C. McGaughy, D.D. Schmidt, *The Authentic Letters of Paul: A New Reading of Paul's Rhetoric and Meaning: the Scholars Version*, Farmington 2010; T. Söding, *Einheit der Heiligen Schrift? Zur biblischen Theologie des Kanons*, QD 211, Freiburg 2005; J. Schröter, *Sammlungen der Paulusbriefe und die Entstehung des neutestamentlichen Kanons*, w: *Receptions of Paul in Early Christianity: The Person of Paul and His Writings Through the Eyes of His Early Interpreters*, red. J. Schröter, S. Butticaz, A. Dettwiler, Berlin 2018, s. 799-822; P. Arzt-Grabner, *Das Corpus Paulinum*, w: *Paulus Handbuch*, red. F.W. Horn, Tübingen 2013, s. 6-15; S. Mędala, *Ewangelia św. Pawła (Wprowadzenie ogólne do listów św. Pawła)*, w: *Dzieje Apostolskie, Listy Św. Pawła*, WMWKB 9, red. A.S. Jasiński i inni, Warszawa 1997, s. 82-116.

SKLAD WLASCIWY.indd 99 23.01.2025 09:15:27

W literaturze egzegetyczno-teologicznej spotkać można niezliczone artykuły oraz wiele monografii poświęconych albo zagadnieniu nowotestamentowego apostolstwa, albo zagadnieniu charyzmatów w ogólności analizujące oba terminy głównie oddzielnie.

Jeżeli już podjęto próbę ich zestawienia, to przeprowadzano badania bardziej w kontekście zestawienia charyzmat – apostolstwo[9] niż charyzmat – apostoł. Trudno również znaleźć pozycję, w której by dokonano analizy wszystkich tekstów biblijnych zawartych w *Corpus Paulinum*, w których spotykamy oba rzeczowniki. Z reguły autorzy dokonują wybiórczej analizy interesujących ich tekstów w ramach wybranego tematu[10]. Dlatego też badany problem relacji pomiędzy terminami *apostoł* a *charyzmat* jest tak ważny dla właściwego rozumienia charakterystyki i wpływu jednego pojęcia na drugie.

Szukanie odpowiedzi na pytanie, czy apostoł – jako kluczowa kategoria nowotestamentowej służby – jest ze swojej natury charyzmatyczny czy też instytucjonalny, wydaje się wciąż kluczowe nie tylko dla wierzących chrześcijan, ale dla samego Kościoła. W poszukiwaniach musimy powrócić do czasów Jezusa Chrystusa, Piotra, Pawła i innych, którzy mozolnie dzień po dniu, czasem nawet z narażeniem własnego życia składali świadectwo o Jezusie jako Chrystusie, głosząc Dobrą Nowinę o królestwie Boga, które nadeszło w Jego osobie.

Kluczową kwestią w studium było zatem ustalenie przede wszystkim relacji pomiędzy terminami *apostoł* i *charyzmat* w aspekcie leksykalnym jako kategoriami, funkcjami, służbami i urzędami w pierwotnym Kościele. Celem badań nie było zajęcie się kwestią wciąż ważną, która została zasygnalizowana w podtytule monografii: *Charyzmatyczny czy instytucjonalny obraz pierwotnego Kościoła w Nowym Testamencie?* Postawiony znak zapytania na końcu podtytułu wskazuje, że związki między charyzmatem a instytucją w pierwotnym Kościele nie są jednoznaczne i wciąż należą do złożonych. W tym kontekście nie należy postrzegać terminu *apostoł* jako odpowiednika instytucjonalnego obrazu pierwotnego Kościoła, a terminu *charyzmat* jako odpowiednika charyzmatycznego wymiaru pierwotnego Kościoła. Stąd też w badaniach świadomie zostały pominięte te fragmenty NT, które dla problematyki zasygnalizowanej w podtytule byłyby z pewnością istotne (np. 1 Kor 14,26-40).

W moich badaniach korzystałem z analiz lingwistycznych i semantycznych hebrajskich i głównie greckich leksemów, które łączą się z tematem pracy, jak również z metody historyczno-krytycznej. Badam nie tylko pojedyncze słowa, ale również związki pomiędzy nimi. Poszukuję jak najszerszego kontekstu kulturowego

[9] Zob. H. von Lips, *Der Apostolat des Paulus – ein Charisma? Semantische Aspekte zu χάρις–χάρισμα und anderen Wortpaaren im Sprachgebrauch des Paulus*, Bib 66 (1985) 3, s. 305-343; R. Bartnicki, *Apostolat a charyzmat Pawła*, STV 26 (1988) 1, s. 147-163.

[10] Dobrym przykładem jest praca Soeng Yu Li, w której zbadano rozumienie charyzmatów o których pisał Paweł w 1 Kor 12–14 w kontekście relacji semantycznej pomiędzy meronimem oznaczającym *część* (w tym wypadku charyzmat proroctwa) a holonimem oznaczającym *całość* (wszystkie charyzmaty). Chodzi o wychwycenie częściowej relacji pomiędzy jednym charyzmatem jako częścią pewnego zbioru całości. Por. S.Y. Li, *Paul's Teaching on the Pneumatika in 1 Corinthians 12–14. Prophecy as the Paradigm of ta Charismata ta Meizona for the Future-Oriented Ekklesia*, WUNT II 455, Tübingen 2017.

SKLAD WLASCIWY.indd 100 23.01.2025 09:15:27

i historycznego oraz pola semantycznego poszczególnych wyrażeń, które będą stanowić podstawę do prowadzonych analiz i wyciągania wniosków.

Świadomie pomijam w opracowaniu wiele tematów, które spowodowałyby zdecydowane zwiększenie objętości książki. Dlatego nie zajmuję się kwestiami autorstwa listów Pawła w ich podziale na proto- i deuteropawłowe ani zagadnieniem ich datowania. Ekskurs: *Oś czasu życia apostoła Pawła*, zamieszczony na końcu książki, pozwoli czytelnikowi choćby w skróconej formie zapoznać się ze współczesnym stanem badań w tym zakresie, jak również z trudnościami przedstawienia jednoznacznej chronologii nowotestamentowych wydarzeń, począwszy od narodzin Jezusa aż po datę śmierci Pawła Apostoła. Dlatego też w książce posługuję się terminem *Corpus Paulinum*, który obejmuje wszystkie pisma Pawła, w tym uznawane bezpośrednio za Pawłowe[11].

Jeżeli czytelnik – kierując się tytułem monografii – oczekiwałby analizy tylko dwóch rzeczowników: *apostoł* i *charyzmat*, będzie z pewnością zaskoczony, ponieważ szukając odpowiedzi na postawione na początku pytania, dokonałem analizy wielu innych greckich terminów i wyrażeń, ściśle związanych z problematyką prowadzonych badań, takich jak: *Dwunastu, uczniowie, wysyłać, apostolstwo, głosić, kerygmat, herold, powołany, powołanie, według woli Boga, naoczni świadkowie, stwarzać, moc, sługa, więzień, wybrane naczynie, widzieć, pozwolić się zobaczyć, przeznaczać to, co duchowe w Kościele, obdarzać łaską, łaska* i inne.

Przy każdym hebrajskim oraz greckim słowie, jakie znajdziemy na kartach tej książki, znajduje się jego transliteracja, co zdecydowanie ułatwi Czytelnikowi poruszanie się po monografii i jej rozumienie. Polskim tekstem biblijnym, który dominuje w książce, jest *Biblia Ekumeniczna* wydana przez Towarzystwo Biblijne w Polsce w roku 2017[12]. Bibliści i językoznawcy pochodzący z jedenastu polskich Kościołów przygotowali dla chrześcijan różnych denominacji stół Bożego Słowa, wypełniając tym samym Jezusową modlitwę: „Aby wszyscy byli jedno" (J 17,21). O tej jedności pisał Jan Ewangelista: „I uwierzyli Pismu i słowom, które Jezus powiedział" (J 2,22). Dla celów porównawczych w wielu miejscach grecki tekst NT, który pochodzi z 28. wydania *Novum Testamentum Graece* zwanego popularnie Nestle-Aland[13], zostanie zaprezentowany w jego różnych polskich tłumaczeniach.

Zagadnienie charyzmatu i urzędu raz po raz pojawia się w badaniach uczonych. Świadczy to o tym, że nie jest to temat zamknięty. Postawione na początku pytania są wciąż aktualne, a danie jednoznacznej odpowiedzi nie jest łatwe. Apostolat, jaki obserwujemy na kartach NT, bardzo ściśle związany jest z powołaniem i służbą

---

[11] Por. S. Mędala, *Ewangelia św. Pawła*, s. 82-116.

[12] *Biblia Ekumeniczna to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z księgami deuterokanonicznymi. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych*, Warszawa 2017.

[13] *Novum Testamentum Graece* post E. Nestle et E. Nestle communiter ediderunt K. Aland, M. Black, C.M. Martini, B.M. Metzger, A. Wikgren, wyd. 28, Stuttgart 2012.

SKLAD WLASCIWY.indd 101 23.01.2025 09:15:27

apostoła. Apostolat należy do najbardziej niejednoznacznych ze wszystkich służb, o których czytamy w NT[14]. Wynika to z faktu, że sam termin *apostoł* nie posiada tylko jednej właściwej sobie cechy, ale składa się z wielu pojedynczych elementów, które decydują wspólnie o wadze sprawowanego apostolatu. W oparciu choćby o Pawłowe nauczanie z 1 Kor 12,1-31 można postawić pytanie: co jest właściwe dla posługi apostoła? Inne służby zostały przez niego jednoznacznie określone. Służbą proroka jest objawianie słowa Pańskiego, gdy zadaniem ewangelisty jest głoszenie Bożego orędzia o zbawieniu z łaski[15]. A co jest główną służbą apostoła? Czy można ją jednoznacznie zdefiniować?

Pojęciem szeroko rozumianego urzędu w NT zajmowało się już wielu teologów i biblistów[16]. Kluczową rolę w badaniach nad zagadnieniem apostolatu odegrał niemiecki biblista Karl H. Rengstorf[17]. Jego opracowania stały się fundamentalne dla wszystkich, którzy później zajmowali się omawianym zagadnieniem. W swoich badaniach skoncentrował się na dwóch obszarach: na genezie i istocie apostolatu w NT. Badał on znaczenia zarówno czasownika ἀποστέλλειν *apostellein* („posyłać") jak i rzeczownika ἀπόστολος *apostolos* („apostoł", „posłany"), szukając ich źródeł zarówno w literaturze greckiej, jak i w żydowskiej instytucji prawnej שָׁלִיחַ *šālîaḥ*.

W połowie lat 60. ubiegłego wieku Hans von Campenhausen w swojej wciąż aktualnej pracy *Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht*[18] głosi pogląd, że najbardziej uderzającą cechą Pawłowej koncepcji pierwotnej wspólnoty jest całkowity brak porządku prawnego. Możemy dostrzec pewną podstawową formę eliminacji jakiegokolwiek formalnego autorytetu w ramach indywidualnej wspólnoty[19]. Apostołowie Chrystusa być może tworzą pewną organizację, ale ich pozycja daleko wykracza poza nią, zaś w swoim urzędzie do niej jeszcze nie należą[20]. Czy to oznacza, że Kościół Jezusa od samego początku był i jest Kościołem charyzmatycznym?

---

[14] G. Hasenhüttl, *Charisma. Ordnungsprinzip der Kirche*, ÖF t. I, Freiburg 1969, s. 163: *„Das umstritteste aller Charismen ist der Apostolat".*

[15] Podkreśla to J. Roloff, *Apostolat–Verkündigung–Kirche. Ursprung, Inhalt und Funktionen des krichlichen Apostelamtes nach Paulus, Lukas und de Pastoralbriefen*, Gütersloh 1965, s. 9.

[16] Wyniki stanu badań biblijnych w kontekście historycznym terminu *apostoł* do połowy XX wieku zaprezentował E.M. Kredel, *Der Apostelbegriff in der neueren Exegese. Historisch-kritische Darstellung*, ZKTh 78 (1956) 2, s. 284-289; Tenże, *Der Apostelbegriff in der neueren Exegese. Historisch-kritische Darstellung (Fortsetzung und Schluss)*, ZKTh 78 (1956) 3, s. 257-305. Później F.H. Agnew, *The Origin of the NT Apostle-Concept. A Review of Research*, JBL 105 (1986) 1, s. 75-96. Zestawienie bogatej literatury dotyczącej badań nad Pawłem, zarówno nad jego życiem jak i epistolografią zob. W.E. Mills, *An Index to Periodical Literature on the Apostle Paul*, NTTS 16, Leiden 2019.

[17] Zob. K.H. Rengstorf, *Apostolat und Predigtamt. Ein Beitrag zur neutestamentlichen Grundlegung einer Lehre vom Amt der Kirche*, wyd. 2, Stuttgart 1954; Tenże, *ἀποστέλλω*, TWNT I, s. 397-406; Tenże, *ἀπόστολος*, TWNT I, s. 406-446; Tenże, *δώδεκα*, TWNT II, s. 321-328; K. Hoła, *H. Rengstorfa koncepcja apostolatu nowotestamentalnego i jej reperkusje w egzegetyczno-teologicznej literaturze protestanckiej przed II Soborem Watykańskim*, ACra 9 (1977), s. 165-206; A.J. Kirk, *Apostleship since Rengstorf: Towards a Synthesis*, NTS 21 (1975) 2, s. 249-264.

[18] H. von Campenhausen, *Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten*, BHTh 14, Tübingen 1953.

[19] Zob. Tamże, s. 75-76: „Der auffallendste Zug der paulinischen Gemeindeanschauung ist das völlige Fehlen einer rechtlichen Ordnung, die grundsätzliche Ausschaltung jeder formellen Autorität innerhalb der Einzelgemeinde".

[20] Zob. Tamże, s. 29: „Die Apostel aber sind in diesem Sinne keine kirchliche «Instanz»; sie schaffen vielleicht eine Organisation, aber sie stehen selbst vor jeder Organisation und gehören ihr mit ihrem «Amte» noch nicht an".

SKLAD WLASCIWY.indd 102 23.01.2025 09:15:27

Jedna z ostatnich polskich monografii: *Charyzmat, urząd, hierarchia* Wojciecha Gajewskiego[21], poświęcona temu zagadnieniu od strony historycznej, próbuje odpowiedzieć na jeszcze inne pytania: na ile uprawnione jest używanie terminu *urząd* na określenie apostołów? Kiedy i w jakich okolicznościach na początku kształtowania się struktur Kościoła pojawiła się lokalna hierarchia? Autor bada zależności występujące pomiędzy tymi określeniami i przygląda się transformacjom, jakie zachodziły w zakresie organizacji Kościoła w I wieku. Niniejsza praca może stanowić pewne uzupełnienie monografii Gajewskiego z biblijnego punktu widzenia, który jest kluczowy dla zrozumienia wzajemnych relacji pomiędzy poszczególnymi słowami, jak i wskazywanymi przez te słowa służbami kształtującego się nowotestamentowego Kościoła.

Badania tematu przeprowadzone zostały w sześciu rozdziałach. Przyjęta struktura monografii jest układem symetrycznym w tym sensie, że zarówno termin *apostoł* jak i *charyzmat* analizowany jest w pozapawłowych pismach NT, jak i w *Corpus Paulinum*.

Dwa pierwsze rozdziały zawierają analizę terminu *apostoł* w pozapawłowych pismach NT. W pierwszym rozdziale w oparciu o podstawowe teksty czterech Ewangelii, Dziejów Apostolskich oraz jednego tekstu Piotra (2 P 3,15) termin ten został szczegółowo przeanalizowany w aspekcie synchronicznym (semantyka leksemu) oraz diachronicznym (historia rozwoju jego znaczenia). Będzie rozpatrywany również wpływ starotestamentowego, judaistycznego prawnego terminu שָׁלִיחַ *šālîaḥ* w kontekście nowotestamentowego *apostoł*.

W drugim rozdziale zobaczymy osobę Pawła jako apostoła w relacji Łukasza dziejopisarza oraz apostoła Piotra, należącego do grona Dwunastu. W Dziejach Apostolskich znajdujemy trzy opisy powołania Szawła z Tarsu, których analiza dla naszego zagadnienia wydaje się absolutnie kluczowa. Znajdziemy w nich wiele określeń, które bezpośrednio łączą się z terminem *apostoł*.

Trzeci rozdział studium poświęcony został terminowi *apostoł* we wszystkich pismach *Corpus Paulinum*. Przeprowadzona została także analiza relacji osoby Pawła Apostoła do Dwunastu apostołów Jezusa.

Rozdziały czwarty i piąty omawiają termin *charyzmat* najpierw w pozapawłowych pismach NT (1 raz tylko u Piotra Apostoła), a następnie w *Corpus Paulinum* (16 razy). W oparciu o najważniejsze teksty Pawła Apostoła (zob. 1 Kor 7,7; 12,8-10.28-30; Rz 1,11; 6,23; 11,29; 12,6-8; Ef 4,11) zaproponuję własną typologię charyzmatów w podziale na pięć kategorii.

W rozdziale szóstym zostanie zbadany charyzmatyczny charakter apostolatu w ujęciu Pawła. Tutaj dokonuję analizy wzajemnych relacji takich terminów jak *apostoł* (ἀπόστολος *apostolos*), *apostolstwo* (ἀποστολή *apostolē*), *łaska* (χάρις *charis*) i *charyzmat* (χάρισμα *charisma*).

[21] W. Gajewski, *Charyzmat, urząd, hierarchia*, Kraków 2010.

SKLAD WLASCIWY.indd 103 23.01.2025 09:15:28

Mam nadzieję, że słowa w jęz. hebrajskim czy greckim nie będą przeszkodą w lekturze tej książki. Dla Czytelnika liczne przypisy mogą stanowić podstawę do dalszych własnych odkryć poszczególnych słów i zagadnień, jakie poruszone zostały w tej monografii. Zakładam, że prezentowana praca przybliży omawiane zagadnienie służby apostolskiej z innej perspektywy biblijnej tym wszystkim, którzy interesują się początkami Kościoła Jezusa Chrystusa.

Publikowana monografia jest rozszerzoną i uzupełnioną wersją dysertacji obronionej 17 grudnia 2020 r. na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

Tej monografii nie byłoby bez cennych uwag i spostrzeżeń recenzentów mojego doktoratu: ks. prof. Dariusza Koteckiego (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) i ks. prof. Mariusza Rosika (Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu) oraz recenzentów końcowej monografii: ks. dr. hab. Bartosza Adamczewskiego, prof. ucz. (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) i ks. prof. dr hab. Artura Maliny (Uniwersytet Śląski w Katowicach), którym serdecznie dziękuję za wnikliwą analizę moich badań.

W tym miejscu chciałbym szczególnie podziękować Pani dr hab. Kalinie Wojciechowskiej, prof. ChAT za wspólnie przebytą drogę oraz bardzo precyzyjne wskazówki od początku otwarcia mojego przewodu doktorskiego, aż po wydanie prezentowanej monografii.

Kraków, 17 grudnia 2023 r.
Dominik Tomczyk

SKLAD WLASCIWY.indd 104 23.01.2025 09:15:28

Odpowiedź na pytanie, jaki obraz pierwotnego Kościoła wyłania się z pism Nowego Testamentu, czy jest to Kościół instytucjonalny czy raczej charyzmatyczny, od lat stanowi wyzwanie nie tylko dla biblistów czy teologów, ale również dla historyków.

Dr Dominik Tomczyk w swojej pracy podejmuje to wyzwanie i stara się czytelnikowi przybliżyć funkcjonowanie pierwszych gmin chrześcijańskich z dość nieoczywistej perspektywy – poprzez analizę pojęć „apostoł" i „charyzmat". Oba terminy kojarzą się głównie z pismami paulińskimi, mają jednak długą historię, a ich zakres semantyczny i koncepcje nie tylko teologiczne ulegały zmianom.

Autor przedstawia te zmiany z wielkim znawstwem i erudycją, ukazuje różne konteksty tekstowe i pozatekstowe użyć obu pojęć w literaturze hebrajskiej i greckiej, zarówno klasycznej, jak i nowotestamentowej. Spośród wielu aspektów wybiera te, które odgrywają istotną rolę w ich paulińskiej reinterpretacji.

Rzadko czytelnik może mieć przed sobą tak rzetelne, szczegółowe i wielowymiarowe analizy, które są jednocześnie bardzo usystematyzowane i uporządkowane, przedstawione zrozumiałym dla wszystkich językiem.

„Apostoł a charyzmat w Corpus Paulinum" dra Dominika Tomczyka to lektura, która z pewnością usatysfakcjonuje wymagających biblistów i zaciekawi osoby niezwiązane zawodowo z biblistyką, ale zainteresowane nowotestamentową filologią i dziejami wczesnego Kościoła.

dr hab. Kalina Wojciechowska, prof. ChAT

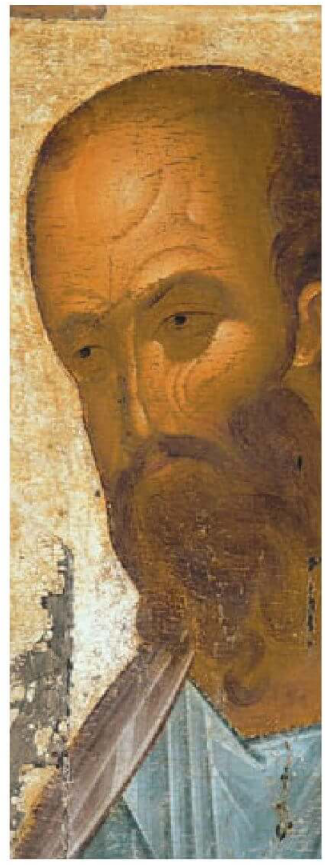

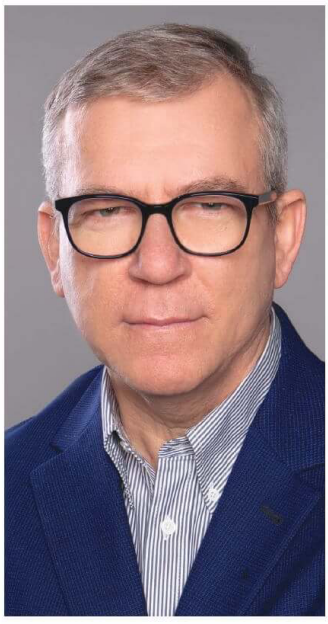

Dominik Tomczyk

Absolwent Wydziału Teologicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II) (1986). Ukończył studia podyplomowe w Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Krakowie (2001), Polsko-Austriackie Studium Menedżerskie w Wiedniu (2004), posiada tytuł EMBA warszawskiej Akademii Leona Koźmińskiego (2007). W 2020 r. obronił pracę doktorską z biblistyki w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

Jest autorem wielu artykułów i recenzji naukowych z zakresu teologii biblijnej. Jego obszary badań naukowych to: pentekostalizm, pneumatologia i charyzmaty w Nowym Testamencie.

Jest niezależnym inwestorem i aniołem biznesu, nie stroni od dzielenia się swoim doświadczeniem. Jest pasjonatem fotografii analogowej i cyfrowej, technologii rozproszonych rejestrów (blockchain) oraz muzyki i sztuki w świecie Web 3. (Fot. Marcin Micuda).

ISBN 978-83-60273-83-8